

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Існує багато підходів до визначення поняття основних засобів. Найбільш повним є такий термін поняття: «Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року.

Використання основних засобів, як й інші види господарської діяльності підприємства, вимагає правильної оцінки їх ефективності. Економічна ефективність визначається як результативність економічної діяльності, економічних програм та заходів, яка характеризується співвідношенням отриманого економічного ефекту та економічних витрат на його здійснення.

До основних показників ефективності основних засобів належать:

- Фондовіддача – відношення обсягу виробленої або реалізованої продукції до середньорічної вартості основних засобів: вищий показник означає ефективніше використання.
- Фондомісткість – зворотний показник до фондовіддачі, що показує, скільки основних засобів потрібно для виробництва одиниці продукції.
- Рентабельність основних засобів – прибуток, отриманий на одиницю вкладених у них коштів.
- Фондоозброєність – вартість основних засобів на одного працівника, що характеризує рівень технічної оснащеності праці.
- Крім того, важливими є коефіцієнти зносу, придатності, оновлення та вибуття, які відображають технічний стан засобів і їхню готовність до роботи.

До факторів, що впливають на ефективність використання основних засобів належать:

1. Ефективність використання основних засобів формується під впливом технічних, організаційних, економічних і зовнішніх факторів.
2. До технічно-експлуатаційних належать ступінь зносу, рівень використання потужностей, коефіцієнт змінності, інтенсивність роботи обладнання.
3. Структурні фактори – це співвідношення активної (машини, механізми) та пасивної (будівлі, споруди) частин основних засобів.
4. Економічні фактори – інвестиції в оновлення, модернізацію, ефективне управління активами.
5. Зовнішні фактори – макроекономічна ситуація, податкове навантаження, стан ринку, військові ризики.

Аналіз останніх років показує, що більшість підприємств України мають високий рівень зносу основних засобів (понад 60 %), що негативно впливає на продуктивність і конкурентоспроможність. Війна посилила дисбаланс – частина активів знищена або переміщена, інвестиційна діяльність скорочена. Тому підприємства вимушені підвищувати ефективність існуючих засобів, оптимізуючи процеси, збільшуючи змінність роботи, скорочуючи простой.

Основні шляхи вдосконалення ефективності використання основних засобів:

- Модернізація та оновлення обладнання: впровадження нових технологій, цифрових систем управління та автоматизації процесів дозволяє підвищити продуктивність.
- Оптимізація структури основних засобів: збільшення частки активної частини (машин, устаткування) підвищує віддачу, а виведення зайвого або непрацюючого обладнання зменшує витрати.
- Підвищення інтенсивності використання: збільшення коефіцієнта змінності, скорочення простоїв і підвищення завантаженості обладнання дають змогу збільшити фондовіддачу без додаткових інвестицій.
- Покращення системи технічного обслуговування: планові ремонти, діагностика, своєчасне відновлення запобігають аваріям і втратам часу.
- Інформаційно-аналітична підтримка: використання цифрових систем обліку дозволяє точно відстежувати стан, рух і використання засобів.
- Фінансове планування: формування фонду оновлення основних засобів, залучення інвестицій та використання лізингу.

Підприємство повинно регулярно відстежувати динаміку фондовіддачі, рентабельності, фондомісткості, а також проводити факторний аналіз для визначення причин змін. Контроль за ефективністю передбачає порівняння фактичних показників із плановими, а також з середньогалузевими нормами. Результатом ефективного управління є зниження витрат, підвищення обсягів виробництва, покращення фінансових результатів.

Рівень використання основних засобів безпосередньо впливає на собівартість продукції, прибутковість і ліквідність підприємства.

Підвищення фондівіддачі веде до зростання обсягів виробництва при тих самих витратах, а зниження фондомісткості – до зменшення собівартості. Раціональне використання основних засобів сприяє підвищенню рентабельності та конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Серед основних ризиків – фізичний і моральний знос, нестача коштів для оновлення, неефективна структура активів.

Додатковими проблемами є зниження інвестиційної привабливості, відсутність достовірного обліку основних засобів, а також зміни у податковому законодавстві, що впливають на амортизаційну політику.

Нестабільна економічна ситуація та військові ризики обмежують можливості модернізації, тому необхідно зосереджуватись на підвищенні ефективності використання наявних ресурсів.

Шляхи до ефективного використання основних засобів:

1. Розробити довгострокову стратегію управління основними засобами, визначивши пріоритети модернізації та виведення застарілих активів.
2. Проводити систематичний моніторинг технічного стану обладнання.
3. Оптимізувати графік роботи устаткування, підвищити коефіцієнт змінності.
4. Використовувати сучасні інформаційні системи обліку для аналізу ефективності та планування ремонтів.
5. Залучати інвестиції та використовувати фінансові інструменти – лізинг, кредити, державні програми підтримки.
6. Підвищувати кваліфікацію персоналу для роботи з новим обладнанням.
7. Враховувати галузеву специфіку при плануванні технічного оновлення.

Ефективність використання основних засобів – це ключовий показник результативності діяльності підприємства. Вона визначає рівень продуктивності, конкурентоспроможність і фінансову стабільність.

Українські підприємства мають значний потенціал для підвищення ефективності за рахунок оптимізації структури, модернізації, інновацій та цифровізації процесів управління. Системний підхід, що поєднує технічні, економічні та організаційні заходи, забезпечить стабільний розвиток підприємств навіть у складних умовах.

Таким чином, раціональне використання основних засобів – це не лише вимога ефективного менеджменту, а й стратегічна умова економічного зростання України.

Список використаних джерел:

1. Вороніна А.В., Ганзюк С.М., Ганзюк К.І. Оцінка ефективності використання основних засобів із застосуванням інструментів таксономічного аналізу. *Економічний вісник ДДТУ*, 2022. DOI: 10.31319/2709-2879.2022iss2(5).271091.
2. Лопатовська О.О., Нікольчук Ю.М., Бондарук С.Р. Основні засоби підприємства: методика аналізу та ефективність використання. *Трансформаційна економіка*, 2023, № 5 (05), с. 75–81.
3. Сьомченко В.В., Саєнко О.Р., Боровіков О.І. Управління ефективністю використання основних засобів підприємств аграрного сектору та визначення напрямів її підвищення. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*, 2023.
4. Фальченко О.О. Актуальність аналізу ефективності використання основних засобів на підприємствах. Матеріали 6-ї Всеукр. наук.-практ. конф., Полтава, 2023.
5. Рубанка Я. О. Підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана, 2023.
6. Сафонік Н., Ваташук В. Підвищення ефективності відтворення та використання основних засобів підприємств транспортної галузі. *Економіка та суспільство*, 2023, DOI: 10.32782/2524-0072/2023-51-23.